

Slava vojvodine Kranjske in medpredmetno povezovanje v šolski knjižnici

The Glory of the Duchy of Carniola and Cross-curricular Integration in the School Library

Mojca Mežik

UDK 027.8:93/94

Izvleček

Slava vojvodine Kranjske Janeza Vajkarda Valvasorja je obsežno in temeljito delo o današnjem slovenskem prostoru. Meščanska izdaja dela je bila prevedena in izdana leta 2009. Zaradi dragocenosti dela je potrebna posebna previdnost pri delu s knjigami. Valvasor opisuje številne teme o tedanjem življenju na Kranjskem. Zaradi pestrosti vsebine je delo primerno za medpredmetno povezovanje v osnovni šoli. Povezujejo se znanja s področij slovenščine, zgodovine, likovne umetnosti, geografije in državljanske in domovinske vzgoje ter etike. V članku je predstavljen primer sodelovanja med šolsko knjižnico in poukom zgodovine. Učenci so vodeno spoznavali Slavo vojvodine Kranjske, jo listali, brali; v računalniški učilnici pa so temeljiteje spoznavali barok na Slovenskem. S pregledom dela so povezali znanja slovenščine (obdobje baroka v literaturi), zgodovine (barok v umetnosti), likovne umetnosti (grafika, bakrorez), geografije (kulturna dediščina), državljanske in domovinske vzgoje ter etike (narodna zavest).

Ključne besede

Valvasor, Janez Vajkard, 1641–1693, Slava vojvodine Kranjske, medpredmetno povezovanje, šolska knjižnica, osnovna šola

Keywords

Johann Weikhard von Valvasor, 1641–1693, The Glory of the Duchy of Carniola, cross-curricular integration, school library, primary school

Abstract

The Glory of the Duchy of Carniola by Johann Weikhard von Valvasor is a comprehensive and exhaustive work about the territory of present-day Slovenia. The bourgeois edition of the work was translated and published in 2009. Owing to the value of this work, special caution is required when handling books. Valvasor treats numerous topics on the then life in Carniola. Due to the diversity of the content, the work is suitable for cross-curricular integration in primary school. It combines the knowledge of the following school subjects: Slovenian, History, Art, Geography and Civic and Homeland Education and Ethics. The article introduces an example of the collaboration between the school library and the history lesson. The pupils were discovering, by browsing and reading under the teacher's guidance, the Glory of the Duchy of Carniola. They went to the ICT classroom to find out more about the Baroque period in Slovenia. By examining the work, they combined the knowledge of Slovenian (the Baroque period in literature), History (Baroque in art), Art (graphics, chalcography), Geography (cultural heritage), Civic and Homeland Education and Ethics (national consciousness).

**Delo Slava vojvodine
Kranjske je drago
in dragoceno;
predstavlja
neprecenljiv pisni
vir za delo pri
različnih predmetih
(slovenščina,
zgodovina, likovna
umetnost, DKE,
geografija).**

UVOD

V šolski knjižnici naše šole imamo meščansko izdajo Slave vojvodine Kranjske Janeza Vajkarda Valvasorja, ki upravičeno nosi naziv »knjiga slovenskega naroda«. Topografija bogati knjižnični fond in upravičuje naziv kulturne šole. Delo je drago in dragoceno, saj je bila naklada omejena, vsi izvodi pa so oštevilčeni in zato unikatni. Obenem predstavlja neprecenljiv pisni vir za delo pri različnih predmetih (slovenščina, zgodovina, likovna umetnost, DKE, geografija).

VALVASOR V UČNIH NAČRTIH OSNOVNE ŠOLE

Valvasor je v učnem načrtu za slovenščino posredno naveden pri poglavju Pridobivanje literarnovednega znanja (Slovenščina, 2011). Učenci v 9. razredu spoznajo domovinsko tematiko v literarnih delih. Čeprav Valvasorja ne uvrščamo med literate, ga omenjamo pri navajanju značilnosti književnih obdobij, saj učenci navedejo poglobitvene značilnosti literarnih obdobij in smeri ter predstavnike in njihova dela. Avtorje tudi razvrščajo v literarna obdobja. Učenec ima skladno z učnim načrtom razvito zavest o jeziku, narodu in državi. Pokaže jo (tudi) tako, da navede osnovne podatke o začetkih slovenskega knjižnega jezika in o njegovem razvoju skozi stoletja. Usvajanje zadnjega cilja je predvideno postopoma v 7., 8. in 9. razredu. Valvasor spada v čas, ko na Slovenskem ni bilo veliko literarnih ustvarjalcev. Omenjamo le Janeza Svetokriškega. Z delom Slava vojvodine Kranjske pa obdobje natančneje predstavimo in s tem zapolnimo vrzel v literarnih obdobjih med protireformacijo in razsvetljenstvom.

Po učnem načrtu pri predmetu zgodovina (Zgodovina, 2011) v 8. razredu je umetnostnozgodovinsko obdobje baroka izbirna tema pri obravnavi zgodovine Evrope in slovenskih dežel v 17. in 18. stoletju. Spoznavanju baroka sta namenjeni dve učni uri. Področje raziskovanja je široko zastavljeno, saj se povezuje z likovno in glasbeno umetnostjo, slovenščino, geografijo. Učenci lahko s pomočjo slikovnega (in glasbenega) gradiva prepoznajo značilnosti baročne arhitekture (in glasbe), opišejo, kako

se je barok širil na Slovenskem, ter naštejejo glavne baročne umetnine (v Ljubljani). Seznaničitev s slovenskim prevodom jim nudi avtentično izkušnjo in razvijanje spoštovanja narodove kulturne dediščine, kar je tudi splošni cilj znanja v učnem načrtu. Standardi znanja predvidevajo, da učenec na primerih opiše značilnosti baročne umetnosti, primerja baročno in renesančno umetnost, sklepa o vplivu baročne umetnosti na oblačilno in bivanjsko kulturo, primerja značilnosti in vlogo visoke in ljudske umetnosti ter na primeru baročne umetnosti utemelji umetnost kot sredstvo utrjevanja oblasti.

V učnem načrtu za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko (Državljska, 2011) učenci v 7. razredu spoznajo nastanek Republike Slovenije in jo znajo opisati. Pri predstavljanju prvih zapisov o današnjem ozemlju Slovenije lahko učitelj predstavi tudi Valvasorjevo delo.

V delu je objavljenih veliko grafik z upodobljenimi mesti, dvorci, gradovi idr. Pri likovni umetnosti (Likovna, 2011) se učenci z grafiko spoznajo že v prvem trilettju, prepoznajo pojme, delajo matrice in jih odtisnejo, v drugem trilettju razumejo proces izdelave grafičnih odtisov, v tretjem pa spoznajo umetniško in industrijsko grafiko. Standardi znanja narekujejo izvedbo nastanka grafičnega odtisa (2. trilettje) in grafičnega lista (3. trilettje). V zadnjem trilettju znajo učenci pojasniti pomen kulturne dediščine za slovenski in svetovni prostor.

V operativnih ciljih pri geografiji (Geografija, 2011) učenec spozna kulturno dediščino Slovenije, razvija pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do njene naravne in kulturne dediščine. V 9. razredu pa ob primerih vrednoti in razvija odnos do kulturne dediščine svoje domovine, razvija pozitivna čustva do nje, prav tako našteje pomembne dosežke Slovenije v evropskem in svetovnem okviru. Izdela tudi svoj seznam desetih slovenskih prepoznavnosti oziroma značilnosti. Standard znanja predvideva, da pozna pomen slovenske naravne in kulturne dediščine in opiše pomen njenega varovanja. Valvasor v svojem delu predstavi tedanja kranjska mesta in pokrajine, seže celo širše. Opisuje tudi takratno naravno in kulturno

dediščino. Z izidom Slave vojvodine Kranjske pa se med dediščino napiše tudi on sam.

O VALVASORJU IN NJEGOVI SLAVI

In kdo je sploh bil Valvasor? Bil je kranjski plemič, polihistor, član Kraljeve družbe (Royal Society) v Londonu, raziskovalec zgodovine, arheologije, matematike, magije in alkimije, svetovni popotnik, vojak in poveljnik, raziskovalec in zbiratelj, geograf, etnograf, topograf, kartograf, naravoslovec in tehnik, lastnik mogočne knjižnice z vsemi takrat pomembnimi znanstvenimi deli, pisec, risar, urednik, založnik in izdajatelj, raziskovalec Cerkljanskega jezera, izumitelj ulivanja bronastih kipov v enem kosu, avtor načrta za predor pod Ljubljem, prvi slovenski sistematični kartograf, ustanovitelj prvega grafičnega podjetja, prvi bakrotiskar, začetnik slovenske historiografije, geografije in etnologije, morebiti celo prvi slovenski prostozidar. Rojen je bil leta 1641 v Ljubljani v plemiški družini. Z vojaško službo je napredoval do naziva baron, kar mu je omogočalo dodaten vir zaslužka. Z bogato poroko si je pridobil denar za nakup kar treh gradov: Bogenšperk, Črni potok in Lichtenberg pri Bogenšperku. V svojem času je bil najplodovitejši pisec in je s tem prispeval tudi k vzponu kulturne zavesti na Slovenskem. Zaradi svojega prispevka k znanosti, vedenju in kulturi je ena ključnih osebnosti slovenske in evropske zgo-

V svojem času je bil najplodovitejši pisec in je s tem prispeval k vzponu kulturne zavesti na Slovenskem. Zaradi svojega prispevka k znanosti, vedenju in kulturi je ena ključnih osebnosti slovenske in evropske zgodovine.

dovine. S Slavo vojvodine Kranjske je opravil delo, ki ga za njim ni nihče več ponovil.

Slava vojvodine Kranjske (izvirni nemški naslov *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*) je izšla leta 1689 v Nürnbergu. Celotno delo zajema 4 dele, ki so razdeljeni na 15 knjig; skupaj ima delo 3532 strani, 24 prilog in 528 bakrorezov. Zaradi velikih stroškov pri tisku je bil Valvasor prisiljen prodati grad Bogenšperk in rojstno hišo v Ljubljani, nakar se je preselil v Krško, kjer je leta 1693 tudi umrl.

Vsebina knjig zajema večino tedanjega znanja o Kranjski. Valvasor predstavi zgodovino naselitve narodov na območje Kranjske (kar so kasnejši zgodovinarji sicer ovrgli), opiše meje in razdelitev dežele. Na splošno opiše Kranjce in njihove običaje, razlaga tudi o jeziku, noši, običajih, predstavlja prehrabne navade. Številna poglavja so namenjena goram, rekam, studencem, jamam, gradovom, rudnikom itd. Avtor nato popisuje vode, podnebje, bolezni, rastlinstvo, zelišča, drevesa, rudnike, pri čemer se najbolj posveti rudniku živega srebra v Idriji. Omenja tudi posebnosti, kot so fosili in druge okamnine, posebnosti iz živalskega in rastlinskega sveta, še posebej pa se posveti kraškemu in podzemeljskemu svetu na Kranjskem oziroma Notranjskem. Zanimajo ga tudi vere in razna verovanja (od poganskih običajev, pokristjanjevanja, protestantizma, protireformacije, do praznoverja, običajev in čarovnij). Predstavlja tudi plemiške grbe. Podrobno predstavi deželne glavarje in upravitelje, oskrbnike, vicedome, stanove. Več kot 250 strani je posvečenih vladarjem dežele. Predstavljena je politična zgodovina vojvod in deželnih knezov. Povzema zgodovino od antike do leta 1689. Najobširnejša, 11. knjiga vsebuje literarno topografijo, imenujemo jo tudi »knjiga gradov«. V njej so po abecednem redu predstavljena in ilustrirana mesta, trgi, gradovi, samostani in druge znamenitosti. V delu predstavlja tudi hrvaško ozemlje. Na koncu knjige se nahajata še dve neoštevilčeni strani pripomb in tiskovnih popravkov. Delo je večinoma napisal Valvasor sam, pri nekaterih delih je imel pomočnike. Pesmi so pesnili baronica Katarina Regina von Greiffenberg-Seisenegg, Pavel Ritter-Vitezović, Jožef Sisentschelli, Janez Ludvik Prasch, Janez

Slika 1: Janez Vajkard Valvasor: Slava vojvodine Kranjske (foto: Simona Lešnjak)

Pri uri so raziskali obnovo Ljubljane po velikem potresu 1511, spoznali pomen Academie Operosorum, ugotovili, da je Rimskokatoliška cerkev z baročnim okrasjem želela poudariti veličastje in si povrniti nekdanjo veljavo, ki je bila z reformacijo okrnjena.

Gregor Dolničar (Thalnitscher), Janez Krstnik Petermann, Krištof Wegleiter in Janez Gabrijel Majer. Slava vojvodine Kranjske je okrašena s podobami in zemljevidi, ki so jih kot risarji prispevali poleg Valvasorja še drugi zaposleni bakrorezci.

Leta 2009 je bil prvič predstavljen prevod dela. Glavni prevajalci iz nemščine so bili Doris, Božidar in Primož Debenjak, iz latinščine Aleš Maver, pobudnik, urednik in vodja projekta pa Tomaž Čeč. Prevod je v celoti izdal Zavod Dežela Kranjska in pripravil tudi zbornik strokovnih študij, Studia Valvasoriana (urednik Janez Weiss), ki je izšel konec leta 2014.

DELO V KNJIŽNICI

Učiteljici zgodovine in knjižničarka sva se dogovorili, da bi obsežno topografijo lahko predstavili tudi učencem. Izbrali sva 8. razred in ga razdelili na dve skupini. Za izvedbo sva potrebovali dve šolski uri. Predhodno je vsaka pripravila učni list z vprašanji oziroma nalogami, ki so pomagale osvetliti obdobje in avtorja. Eno šolsko uro je vsaka skupina posvetila delu v računalniški učilnici, eno uro pa so bili v šolski knjižnici. Učni list (Priloga 1) je bil vodilo za delo pri uri.

V računalniški učilnici so učenci delali samostojno s pomočjo spletnih virov. Učiteljica je predhodno znanje preverila s kratko uvodno ponovitvijo o baroku (v povezavi z glasbo).

Razdelila je učne liste in jim podala navodila za raziskovanje baročne Ljubljane, ki je bila v času Valvasorja prestolnica dežele Kranjske. Na spletni strani (Kocjan et al., 2018) so učenci dobili osnovne informacije o baročni Ljubljani. Raziskovali so s pomočjo različnih vrst spletnih virov (avdiovizualni viri, pisni in drugi spletni viri). Med raziskovanjem jih je učiteljica usmerjala in opozarjala na (ne)zanesljivost spletnih virov ter pomagala pri preverjanju verodostojnosti le-teh. Največji problem so jim povzročala gesla, ki jih je treba vtipkati v brskalnik, da dobimo želeno zahtevo. Pri uri so raziskali obnovo Ljubljane po velikem potresu 1511, spoznali pomen Academie Operosorum, ugotovili, da je Rimskokatoliška cerkev z baročnim okrasjem želela poudariti veličastje in si povrniti nekdanjo veljavo, ki je bila z reformacijo okrnjena. Učenci so ugotovili, da so poleg cerkvenih nastajale tudi posvetne umetniške in arhitekturne stvaritve, kot je npr. Robbov vodnjak. Čudili so se dejstvu, da je večina arhitekturnih mojstrov prihajala iz italijanskih dežel, in spoznali, da so tudi v naših deželah živeli precej nadarjeni baročni umetniki, ki so s svojim delovanjem zaznamovali širši prostor tedanjega habsburškega cesarstva.

V šolski knjižnici se je delo začelo s kratko predstavitevjo Valvasorja. Knjižničarka je navedla nekaj življenjskih podatkov o avtorju in njegovem življenju. Omenili so tudi njegove sodobnike. Posebej so bili opozorjeni na njegov zapis o Cerknškem jezeru, o opisu načina izdelave spomenikov in o bakrorezih. Vsi pojmi so bili povezani z različnimi predmeti: Cerknško jezero z geografijo; izdelava spomenikov in bakrorezi z likovno umetnostjo. O pomembnosti dela za oblikovanje narodne zavesti so se pogovarjali pri domovinski in državljanski etiki, o baroku in baročni umetnosti pa pri zgodovini.

Ker je delo pomembno, drago in unikatno, so učenci dobili vsak svoj par belih bombažnih rokavic. Pred začetkom so izvedeli ceno zbirke in se pogovorili, zakaj je to delo dragoceno. V parih ali manjših skupinah so dobili po eno knjigo. Delo so prelistali in opazovali način tiska, slikovno gradivo, zapise mest in krajev. Pozorni so morali biti na naslove poglavij.

Slika 2: Predstavitev Slave vojvodine Kranjskem učencem (foto: Simona Lešnjak)

Slika 3: Listanje Slave vojvodine Kranjske (foto: Simona Lešnjak)

Preleteli so kazalo tem, ki je na koncu posameznega dela. Ena od skupin je glede na naslove poglavij povzela, kaj je avtor zapisal o Cerknškem jezeru. Opisati so morali način izdelave slikovnega gradiva in predstaviti, kaj je na njem. Ker je vsaka skupina imela drugo knjigo, so se tu odgovori seveda razlikovali. Na koncu so poiskali še poglavje, kjer je predstavljen domači kraj. Izpisali so teme, ki so jih razbrali iz zapisov ob robu glavnega besedila.

V pomanjkanju zavedanja o pomenu biti državljani in pripadnik nekega naroda je Slava vojvodine Kranjske delo, s katerim lahko krepimo narodno zavest Slovencev. Učenci, ki prihajajo iz drugih držav, pa lahko z vpogledom v to delo začutijo bogato zgodovino Slovencev.

SKLEP

V pomanjkanju zavedanja o pomenu biti državljani in pripadnik nekega naroda je Slava vojvodine Kranjske delo, s katerim lahko krepimo narodno zavest Slovencev. Učenci, ki prihajajo iz drugih držav, pa lahko z vpogledom v to delo začutijo bogato zgodovino Slovencev.

Ura je potekala v sklopu rednega pouka. Izkazalo se je, da bi jo lahko izvedli v okviru kulturnega dne. Učenci bi si poleg Slave ... in dela v računalniški učilnici ogledali še baročne značilnosti mesta, v katerem živijo, poslušali bi glasbo (lokalnih) umetnikov iz časa baroka in tako razširili znanje. Poleg tega bi lahko spoznali še Valvasorjeve sodobnike pri urah slovenščine ali pa kakšno literarno baročno delo. Če na delo gledamo širše, bi si lahko učenci ogledali še grad Bogenšperk in pa Valvasorjeva ljubljanska dela. To pa bi zahtevalo že več časa za izvedbo.

Izvedbo ure ocenjujem kot zelo uspešno. Učenci so pri delu sodelovali, najbolj so bili presenečeni nad ceno dela. Tudi uporaba rokavic pri delu s knjigo je bila nenavadna. Pri ponovni izvedbi ure bi k sodelovanju pritegnila še učiteljico likovne vzgoje, kjer bi morebiti lahko izdelali grafiko, ki bi se navezovala na Slavo vojvodine Kranjske.

Slika 4: Ogledovanje bakrorezov (foto: Simona Lešnjak)

Viri in literatura

- Kocjan, M., Kotnik, B., Opačak, Ž., Rau, P. (2015). *Likovna umetnost. I-učbenik za likovno umetnost v gimnazijah*. Dostopno na: <http://www.iucbeniki.si/lum1/3190/index5.html> (30. 5. 2018).
- Reisp, B. (1983). *Janez Vajkard Valvasor v besedi in sliki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SLAVA vojvodine Kranjske. Dostopno na: <http://www.dezela-kranjska.si/index.php> (19. 3. 2018).
- UČNI načrt. Program osnovna šola. Državljska in domovinska vzgoja ter etika. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_DDE_OS.pdf (30. 5. 2018).
- UČNI načrt. Program osnovna šola. Geografija. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_geografija.pdf (30. 5. 2018).
- UČNI načrt. Program osnovna šola. Likovna umetnost. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_likovna_vzgoja.pdf (30. 5. 2018).
- UČNI načrt. Program osnovna šola. Slovenščina. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf (30. 5. 2018).
- UČNI načrt. Program osnovna šola. Zgodovina. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (22. 3. 2018).
- VAJKARD Valvasor, J. (2009). Čast in slava vojvodine Kranjske. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska.
- Vidmar, J. (ur.) (1974). *VALVASOR in sodobniki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Weiss, P. (ur.) (2014). *Studio Valvasoriana*. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska.

MOJCA MEŽIK, profesorica slovenščine in sociologije, šolska knjižničarka na OŠ Drska
Naslov: Osnovna šola Drska, Ulica Slavka Gruma 63, 8000 Novo mesto
E-naslov: mojca.mezik@os-drska.si

Kulturni bazar
2019

EU nagrajeni slovenski model dediščine – HIŠA IZROČILA, predstavitev

Izvajal: Ljuba Jenče, PAJN Zavod za sonaravno bivanje

Kako prepoznati pomen in nujnost povezave kulturne in naravne dediščine za mlado generacijo? V dobi digitalizacije, ko se pojavljajo resne okvare sposobnosti ohranjanja pozornosti otrok pri pouku, je stik s telesom, svojim glasom, z ročnimi deli in naravno

dediščino nujen in zdravilen. Skozi proces postopka procesov od začetka do izdelka se otrok, mladi človek umiri, poglobi in poveže sam s seboj. V predstavitev bodo vključene tudi pripovedne pesmi in opozorila na povezavo z evropsko kulturno dediščino (Pegam in Lambergar, Faronika in druge pripovedne slovenske ljudske pesmi kot evropska dediščina).

MOMUS – Glasbeni vodič po poteh snovne glasbene dediščine Slovenije, predstavitev projekta
Izvajal: Slovenski

glasbenoinformacijski center SIGIC S projektom MOMUS – Monumentis Musicum Sloveniae se SIGIC – Slovenski glasbenoinformacijski center pridružuje obhajanju evropskega leta kulturne dediščine. Glasba je edina umetnost na Slovenskem, ki nima svojega osrednjega muzeja. MOMUS tako orje ledino, saj vključuje digitalno in digitalizirano slikovno gradivo ter podrobne opise spomenikov in z njimi povezanimi osebami s področja glasbene umetnosti. Interaktivna zasnova spletne publikacije omogoča neposreden stik s spomeniki, spominskimi

poščkami, spominskimi parki in muzejskimi glasbenimi zbirkami. Primerna je za šolarje in mladino, ki lahko na vsakem koraku odkrivajo nova spoznanja o slovenski glasbi in širijo svoj miselni horizont. In nenazadnje, primerna je za študente in raziskovalce, ki se poglobljeno ukvarjajo z raziskovanjem področja slovenske glasbene umetnosti.

Celoten program Kulturnega bazara 2019 najdete na www.kulturnibazar.si.